

УДК 341.231.14(477):34(091)

DOI 10.36919/3041-1149(Print).8.2025.118-126

Т. І. Бучма,

аспірант кафедри права,

ПВНЗ «Європейський університет»

email: t.bychma@e-u.edu.ua

ORCID 0009-0007-0204-9691

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННЕ ВИКОРИСТАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

Стаття досліджує історико-правові аспекти форми законодавства України у сфері відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги. Актуальність теми зумовлена як зростанням обсягів гуманітарної допомоги в умовах збройної агресії проти України, так і потребою в забезпеченні належного правового механізму її контролю, розподілу та захисту від можливих зловживань. У центрі уваги – історичний розвиток українського законодавства в обраній сфері, починаючи з перших років незалежності, зокрема аналізуються норми Кримінального та Адміністративного кодексів України, профільних нормативно-правових актів, а також міжнародно-правових зобов'язань України.

Автором розглянуто приклади зловживань гуманітарною допомогою в різні періоди новітньої історії, проаналізовано практику притягнення до відповідальності посадових осіб і волонтерів, а також виявлено прогалини в законодавстві, які сприяють уникненню від покарання. Окрему увагу приділено правовому регулюванню в умовах воєнного стану, коли гуманітарна допомога стає об'єктом не лише внутрішнього розподілу, а й міжнародного моніторингу.

Автором обґрунтовано потребу в подальшому вдосконаленні нормативно-правової бази з метою підвищення ефективності контролю за використанням гуманітарної допомоги, запобігання корупційним ризикам і забезпеченню справедливості в системі правосуддя. У роботі також порушено питання міжнародно-правового співробітництва України у сфері контролю за гуманітарною допомогою, включно із зобов'язаннями перед міжнародними партнерами та донорами. Запропоновано ряд змін до чинного законодавства, яка ґрунтується на гармонізації вітчизняного законодавства та міжнародних нормативно-правових актів у сфері захисту від незаконного використання гуманітарної допомоги. Узагальнено, що вивчення історико-правових аспектів законодавства у сфері захисту гуманітарної допомоги дає змогу не лише оцінити ефективність правової системи, а й сформулювати практичні пропозиції для її вдосконалення, що має важливе значення в умовах війни.

Ключові слова: гуманітарна допомога, історико-правовий аналіз, законодавство України, кримінальна відповідальність, адміністративна відповідальність, воєнний стан, міжнародне право.

Постановка проблеми та її актуальність. Проблема відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги є досить актуальною на сьогодні, зважаючи на кілька ключових аспектів. Одним із таких є повномасштабна російсько-українська війна, яка руйнує Україну, вбиває її громадян, провокує масштабну гуманітарну кризу. Ці та ряд інших аспектів передбачає безперерйне надходження гуманітарної допомоги та її справедливого розподілу між різними категоріями населення. За таких умов будь-які зловживання гуманітарними ресурсами не лише підривають довіру до державних органів і волонтерських організацій, а й спричиняють реальну загрозу життю та здоров'ю тисячам постраждалих. Актуальність проблеми зумовлена також потребою в забезпеченні прозорості, законності та підзвітності в процесі використання гуманітарної допомоги. Наявні правові механізми на цьому етапі не мають належної ефективності,

а тому проблема їхнього дослідження наразі перебуває під особливими фокусом. Формування чіткого правового підґрунтя в протидії порушенням, пов'язаним із незаконним розподілом гуманітарної допомоги є передумовою збереження міжнародної підтримки та стабільності в системі постачання допомоги й зміцненні довіри до державних інституцій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням питання історико-правового формування законодавства у сфері захисту від незаконного використання гуманітарної допомоги в Україні займалися чимало вітчизняних науковців. Обрана тема є надзвичайно актуальною, оскільки вона перебуває на перетині правознавства, державного управління, гуманітарної політики й безпеки держави. Зростання обсягів гуманітарної допомоги в умовах війни потребує не лише ефективного контролю, а й чіткого правового регулювання, враховуючи історичні передумови, зміну та вдосконалення законодавчої практики. У своїх працях В. І. Галій [2] звертає увагу на інтеграційні процеси й нормативно-правове регулювання поступлення гуманітарної допомоги у сфері національної безпеки й оборони. Інший дослідник І. О. Бесєдін [1] досліджує особливості гуманітарної допомоги, визначаючи її зміст та основну характеристику. Вітчизняні дослідники Р. А. Котовщиков [6] та О. К. Марін [7] досліджують передумови криміналізації незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, заглиблюючись водночас у проблеми кримінально-правової оцінки незаконного використання гуманітарної допомоги за КК України. Група дослідників Л. І. Приполова та В. О. Корнієнко [16] розкривають організаційно-правові складові міжнародної гуманітарної допомоги в умовах дії воєнного стану.

Метою статті є здійснення комплексного історико-правового аналізу процесу формування й розвитку законодавства України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги з урахуванням сучасних викликів воєнного часу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підтримку держави складно уявити без зовнішніх зв'язків, зокрема й без гуманітарної допомоги. Вітчизняний дослідник І. О. Бесєдін зазначає, що гарантування права кожної особи на належний життєвий рівень, що охоплює доступ до достатнього харчування, одягу та житла, є насамперед обов'язком держави. Згідно з Міжнародним пактом про економічні, соціальні і культурні права [9], держави-учасниці повинні вживати ефективних заходів для реалізації цього права. Водночас у ситуаціях гуманітарної кризи надання гуманітарної допомоги розглядається як усталена та визнана міжнародна практика.

Відповідно до норм міжнародного права гуманітарна допомога – це заходи, спрямовані на захист і підтримку людей під час гуманітарних криз, що передбачають більше, ніж просто медичну допомогу. Вона надається переважно після надзвичайних подій з метою порятунку життя, полегшення страждань і забезпечення гідного існування постраждалих [1, с. 219].

Ключовими цілями гуманітарної допомоги є:

- збереження життя постраждалих;
- забезпечення базових життєвих потреб, зокрема води, їжі та житла;
- надання відповідної медичної допомоги й підтримання елементарних гігієнічних умов [10].

Як слушно зауважує група дослідників, під час розроблення інституціонального механізму формування та реалізації національної політики у сфері гуманітарної допомоги потрібно враховувати кілька ключових аспектів. По-перше, варто зважати на загальні риси та змістову специфіку інституціонального механізму як управлінського інструменту. По-друге, важливо врахувати особливості його функціонування саме в контексті державної політики щодо гуманітарної допомоги. І, по-третє, механізм повинен охоплювати всі етапи руху гуманітарної допомоги – від митного оформлення й надходження до розподілу, обліку серед отримувачів і подальшого використання набувачами, забезпечуючи прозорість та ефективність на кожному з цих етапів [11].

Формування законодавства у сфері відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги в Україні розпочалося як потреба в забезпеченні прозорого та цільового використання ресурсів, що надходять у країну як допомога в періоди надзвичайних ситуацій, зокрема під час збройних конфліктів, природних катастроф і гуманітарних криз. Перші нормативні акти, які стосувалися гуманітарної допомоги, з'явилися ще в 1990-х роках після здобуття Україною незалежності, однак вони мали фрагментарний характер і не передбачали чітких механізмів відповідальності за зловживання в цій сфері. Науковець В. І. Галій зазначає, що вдосконалення

нормативно-правової бази, яка врегульовує процеси надання, розподілу та використання гуманітарної допомоги, є ключовим чинником для забезпечення ефективного реагування на гуманітарні загрози, спричинені воєнними діями. Зіткнувшись із потребою в масштабній міжнародній підтримці, Україна активно адаптує своє законодавство з метою спрощення процедури ввезення та розподілу гуманітарних вантажів, гарантування прав осіб, які постраждали внаслідок конфлікту, а також з метою налагодження ефективної взаємодії з міжнародними партнерами.

Правове регулювання у сфері гуманітарної допомоги в Україні охоплює систему законів і підзаконних актів, спрямованих на упорядкування процесів її надання, розподілу та контролю за використанням. Значущість цього напрямку законодавства зумовлена потребою в захисті прав і законних інтересів постраждалих, а також забезпеченням прозорості, підзвітності та результативності гуманітарної діяльності.

Розвиток нормативно-правового регулювання гуманітарної допомоги в Україні в період з 1996 по 2014 роки зазначався відсутністю єдиного, всеосяжного законодавчого акта, який би системно охоплював усі етапи – від надання до розподілу та контролю використання гуманітарної допомоги. Час від часу це породжувало ряд труднощів і суперечностей у практичному застосуванні відповідних положень, оскільки регулювання здійснювалося через ряд окремих правових документів, які не завжди узгоджено взаємодіяли між собою. До 2004 року основу нормативного забезпечення в цій сфері становили Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [12] та Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження форм звітів про наявність і розподіл гуманітарної допомоги та Інструкції щодо їх заповнення» [13]. Ці документи сформували загальне правове підґрунтя, визначаючи ключові поняття, принципи надання допомоги, а також основні процедури її розподілу й моніторингу.

Однак неузгодженість окремих її елементів ускладнює і без того неефективне управління процесами гуманітарної допомоги, підсилюючи потребу в створенні комплексного та системного законодавчого акта, який об'єднав би й узгодив різні аспекти гуманітарної діяльності в Україні [2].

Вітчизняне законодавство визначає, що нормативною базою у сфері відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги є Кримінальний кодекс України [5], закони України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги» [15], «Про гуманітарну допомогу» [14], «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [12].

Так, відповідно до змін, внесених до Кримінального кодексу України [5] та набранням чинності Законом України від 24 березня 2022 року № 2155-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги» [15], до Кодексу було внесено нову статтю – 201-2. Ця стаття встановлює відповідальність за незаконне використання гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги з метою отримання прибутку. Водночас стаття 201-2 Кримінального кодексу України [5] визначає відповідальність за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги. На думку вітчизняного дослідника Р. А. Котовщикова окреслена норма викликає ряд дискусій серед науковців-криміналістів, оскільки поспішні рішення, навіть на рівні законотворчості, не завжди здатні забезпечити очікуваний результат. Безумовно, обов'язком будь-якої держави є забезпечення кримінально-правового захисту найважливіших суспільних цінностей, і саме з цією метою застосовується процес криміналізації – як інструмент гарантування з боку держави безпеки значущих благ як суспільних, так і державних. Водночас криміналізація будь-якого діяння повинна мати обґрунтовані підстави, мотиви та відповідати реальним умовам, які потребують такого реагування [6, с. 498].

Вітчизняний дослідник О. К. Марін зазначає, що фактичний стан законодавчого регулювання кримінальної відповідальності за незаконне використання з метою одержання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних внесків або безоплатної допомоги залишається недостатньо ефективним. Стаття 201-2 Кримінального кодексу України [5] встановлює відповідальність за особливий вид розтрата або заволодіння чужим майном, що здійснюється через зловживання службовим становищем, і водночас передбачає підвищені критерії для встановлення складу такого правопорушення. Для кваліфікації правопорушення, передбаченого статтею 201-2 Кримінального

кодексу України [5], законодавець встановив вартісний критерій об'єкта злочину – понад 350 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [7].

А. В. Шевчук та О. М. Бондарук зазначають, що суб'єктом основного складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-2 КК України, є будь-яка осудна фізична особа, яка досягла 16-річного віку. Відповідно до ч. 2 ст. 201-2 ККУ виокремлено спеціального суб'єкта – службову особу, яка використовує своє службове становище з метою отримання прибутку. На практиці до таких осіб належать, зокрема, представники органів державної влади, місцевого самоврядування, військових адміністрацій, а також керівники благодійних організацій. Водночас законодавство не охоплює окремих осіб, які фактично розпоряджаються гуманітарною допомогою, але не мають статусу службових осіб, зокрема волонтерів з офіційним статусом. Крім того, обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони цього правопорушення є наявність прямого умислу та мети отримання прибутку – правова категорія, яка наразі не має чіткого визначення в кримінальному законодавстві України.

У контексті правозастосування ст. 201-2 КК України особливу увагу варто приділити кваліфікованим та особливо кваліфікованим складам кримінального правопорушення. До таких обтяжуючих обставин, крім уже згаданих критеріїв (вартість об'єкта, спеціальний суб'єкт, час вчинення), потрібно віднести також вчинення правопорушення повторно за попередньою змовою групою осіб або організованою групою.

Введення в кримінальне законодавство цієї норми є своєчасним та обґрунтованим заходом, спрямованим на запобігання поширеним формам зловживань у сфері гуманітарної допомоги. На тлі постійних повідомлень у ЗМІ, соціальних мережах і месенджерах про випадки розкрадання гуманітарних вантажів і пожертв, що набувають широкого суспільного розголосу, зростає ризик підриву довіри до волонтерських ініціатив. Така ситуація негативно впливає на обсяги підтримки, що надходить як від міжнародних партнерів, так і від українських громадян [17].

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 201-2 КК України [5], полягає в продажі товарів (предметів) гуманітарної допомоги, використанні благодійних пожертв або безоплатної допомоги, а також в укладанні інших правочинів щодо розпорядження таким майном з корисливою метою – отримання прибутку. Однією із кваліфікуючих ознак є вчинення цього правопорушення під час надзвичайного або воєнного стану (ч. 3 ст. 201-2 КК України) [5], що актуально в сучасних умовах. Однак застосування цієї норми можливе лише за умови, що вартість відповідного майна перевищує 350 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Варто зазначити, що предметом посягання є виключно речі (товари), тож інші форми благодійної допомоги, як-от послуги чи виконані роботи, не охоплюються диспозицією цієї статті. Внаслідок цього такі діяння можуть бути кваліфіковані за іншими нормами КК України, зокрема за ст. 185, 190 або 209 [5; 8].

У контексті правового регулювання гуманітарної допомоги ключова роль належить Закону України «Про гуманітарну допомогу» [14]. Ухвалений 22 жовтня 1999 року цей нормативно-правовий акт становить ключову нормативно-правову основу, яка регламентує правові й організаційні засади надання, приймання, обліку, розподілу та контролю за цільовим використанням гуманітарної допомоги на території України. У межах цього акта визначено сфери, в яких може надаватися гуманітарна допомога, а також окреслено коло суб'єктів – як надавачів, так і отримувачів такої допомоги. Однією з особливостей закону є детальна регламентація процедур, що охоплюють увесь цикл взаємодії з гуманітарною допомогою: від її надходження до завершального етапу контролю за ефективним і цільовим використанням.

Особливу актуальність цей нормативно-правовий акт набув у контексті повномасштабної війни Російської Федерації, що зумовило зростання обсягів гуманітарних потреб серед внутрішньо переміщених осіб і цивільного населення в постраждалих регіонах. За таких умов Закон України «Про гуманітарну допомогу» виконує центральну функцію в системі правового забезпечення гуманітарної діяльності, встановлюючи ефективну координацію між державними органами, міжнародними інституціями та представниками громадянського суспільства.

2023 року до Закону України «Про гуманітарну допомогу» [14] було внесено важливі зміни, зумовлені загостренням гуманітарної кризи через тривалі військові дії. Законодавчі новації

тепер спрямовані на спрощення процедури отримання допомоги, зменшення бюрократичного навантаження та прискорення реагування на потреби постраждалого населення. Одночасно посилено вимоги до прозорості, звітності та контролю за цільовим використанням гуманітарних ресурсів. Нові положення передбачають чіткі критерії оцінки ефективності допомоги та впровадження систем моніторингу. Такі зміни сприяють підвищенню довіри між донорами, державними структурами й отримувачами.

Наприкінці 2023 року введено в дію Порядок № 953 [3], що визначає правила пропуску й обліку гуманітарної допомоги, ключові положення якого набули чинності з 1 квітня 2024. У січні 2024 року набрали чинності зміни до законодавства, що регламентує сферу гуманітарної допомоги, спрямовані на вдосконалення правового механізму її функціонування. Зокрема, було розширено коло суб'єктів, які можуть виступати отримувачами або набувачами гуманітарної допомоги, що сприяє підвищенню доступності таких ресурсів для ширшого спектра потребуючих осіб. Також нормативно закріплено право уряду запроваджувати спрощені процедури визнання товарів гуманітарною допомогою на основі декларативного підходу в умовах воєнного стану. Актуальні зміни стосуються передусім удосконалення процедур офіційного підтвердження гуманітарного статусу вантажів, обліку, підзвітності з боку отримувачів, а також прозорого механізму розподілу та контролю за цільовим використанням. Ці нововведення покликані забезпечити ефективність правозастосування в умовах надзвичайних обставин і зменшити ризики зловживань. Отже, оновлене регулювання відповідає потребам у сучасному гуманітарному просторі України та є кроком до підвищення його правової визначеності й ефективності. Основна увага приділяється забезпеченню прозорості й адресності гуманітарної підтримки. Водночас загальний механізм митного оформлення гуманітарних вантажів, що переміщуються через митний кордон України, залишається незмінним. Специфіка нововведень полягає в зобов'язанні декларантів зазначати в митній декларації номер отримувача, внесеного до Єдиного реєстру отримувачів гуманітарної допомоги. Крім того, обов'язковим є внесення унікального коду, присвоєного за допомогою автоматизованої системи реєстрації гуманітарної допомоги. Відповідні вимоги закріплені пунктами 4, 6–8 Порядку № 953, що регламентує такі процедурні аспекти.

На думку Л. І. Приполової та В. О. Корнієнко, новоприйняті нормативно-правові акти, якими врегульовується питання відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги, мають ряд проблемних аспектів. Експерти та волонтери зазначають, що нововведення значно ускладнили процедуру визнання товарів гуманітарною допомогою, ввели жорсткий контроль за їхньою номенклатурою, кількістю та обсягом. Серед ключових складнощів виокремлюють обов'язковість зазначення унікального коду гуманітарної допомоги в декларації, обмежений термін її використання (30 днів з моменту заповнення), а також щомісячне звітування про розподіл допомоги в електронному кабінеті з електронним підписом. Також підкреслюється відсутність зручного механізму для нерезидентів, які не мають КЕП і потребують двомовного інтерфейсу, і брак належної правової адаптації до надзвичайних умов (наприклад, блекаутів чи передавання вживаної адресної допомоги). Крім того, зазначається недостатня обізнаність представників контролюючих органів щодо специфічного обладнання, яке підлягає перевірці [16, с. 48].

На основі проаналізованого потрібно зазначити, що історико-правовий аналіз формування законодавства України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги свідчить про поступове усвідомлення державою важливості кримінально-правового захисту суспільних відносин у цій сфері. Упродовж тривалого часу правове регулювання зазначених питань залишалося фрагментарним і недостатньо ефективним, підсилюючи зловживанням у процесі розподілу й використання гуманітарних ресурсів. Ситуація в цьому напрямі відчутно змінилася після вторгнення росії на територію України 2014 р., а широких масштабів набула 2022 року. У зв'язку із різким зростанням обсягів гуманітарної допомоги сформовано соціальний запит на криміналізацію відповідної протиправної поведінки. Ухвалення ст. 201-2 КК України [5] стало логічним кроком у межах модернізації кримінального законодавства, який водночас засвідчив прагнення держави забезпечити належний контроль і відповідальність у сфері волонтерської та благодійної діяльності.

Водночас у сфері регулювання обігу й використання гуманітарної допомоги в Україні, крім статті 201-2 КК України [5], було ухвалено ряд важливих нормативно-правових актів, які сприяють забезпеченню законності та прозорості в цій галузі. Одним із таких є постанова Кабінету Міністрів України від 19 липня 2022 року № 953 [3], яка затверджує Порядок визнання вантажів гуманітарною допомогою, їхнього обліку, розподілу та цільового використання.

Важливим нормативним актом є постанова КМУ від 1 березня 2022 року № 174 [4], яка спростила порядок митного оформлення гуманітарних вантажів у перші місяці війни, забезпечивши швидке їхнє переміщення через кордон. Починаючи від 2023 року запроваджено нові вимоги (через зміну порядку в рамках постанови № 953 [3]), які значно ускладнили процедуру подачі декларацій, запровадивши обов'язкову наявність унікального коду гуманітарної допомоги та звітність про розподіл допомоги.

Безумовно, важливе значення має й Закон України «Про гуманітарну допомогу» [14] (в редакціях з урахуванням змін 2022–2023 років), який визначає основні засади державної політики у сфері приймання, реєстрації, контролю та використання гуманітарної допомоги.

Ці нормативно-правові акти є системоутворюючими нормативно-правовими актами у сфері обігу гуманітарної допомоги. Їхня роль полягає у сприянні запобіганню корупційним зловживанням, підвищенні рівня прозорості діяльності як державних органів, так і громадських організацій, залучених до розподілу допомоги. Однак практика їхнього застосування свідчить про потребу в подальшій адаптації норм до реальних умов, особливо в частині забезпечення балансу між державним контролем і потребами оперативного реагування на гуманітарні кризи. Попри наявність суттєвих прогалин і недоопрацювань у законодавчій конструкції, зазначене нововведення має позитивне значення з погляду правової превенції. Подальший розвиток відповідного правового регулювання потребує системного вдосконалення, зокрема уточнення об'єкта та предмета посягання, кола суб'єктів і змісту протиправної мети. Такий підхід сприятиме підвищенню ефективності застосування норми й утвердженню принципів справедливості та законності в умовах надзвичайних обставин.

Висновки. Формування законодавства щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги в Україні демонструє поступову еволюцію в напрямі посилення кримінально-правового захисту цієї сфери. Від тривалого періоду фрагментарного регулювання держава перейшла до активної законодавчої реакції, зумовленої масштабами гуманітарних викликів. Сучасна нормативна база свідчить про прагнення забезпечити прозорість, підзвітність і належний контроль за обігом гуманітарних ресурсів. Запроваджені новації покликані не лише запобігати правопорушенням, а й підвищити довіру до механізмів надання та розподілу допомоги. Утім чинне правове регулювання ще потребує вдосконалення з огляду на наявні прогалини, що ускладнюють правозастосовну практику. Особливої уваги потребують питання деталізації складу правопорушення, визначення суб'єктів відповідальності й уточнення протиправної мети. Подальші наукові дослідження в цьому напрямі сприятимуть підвищенню ефективності правових механізмів у сфері гуманітарної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бесєдін І. О. Гуманітарна допомога: постановка проблеми. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2025. № 86 (5). С. 218–222. URL : <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/01/35-4.pdf>
2. Галій В. І. Інтеграційні процеси та нормативно-правове регулювання поступлення гуманітарної допомоги у сфері національної безпеки та оборони. *Економіка та суспільство*. 2024. № 62. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/3989/3915>
3. Деякі питання пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 05.09.2023 № 953. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/953-2023-%D0%BF#Text>
4. Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану : постанова КМУ від 1 березня 2022 № 174. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174-2022-%D0%BF#Text>

5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
6. Котовщиков Р. А. Передумови криміналізації незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4 С. 498–500 URL : http://www.lsej.org.ua/4_2023/120.pdf
7. Марін О. К. Проблеми кримінально-правової оцінки незаконного використання гуманітарної допомоги за КК України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. URL : http://www.lsej.org.ua/6_2022/74.pdf
8. Муравська Н. Як покарати тих, хто використовує гуманітарну допомогу та благодійні пожертви не за призначенням. *Юридична газета online*. 2022. № 4. URL : <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/yak-pokarati-tih-hto-vikoristovue-gumanitarnu-dopomogu-ta-blagodiyini-pozhertvi-ne-za-priznachennyam.html>
9. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text
10. Механізм надання державної гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану: аналітична довідка / Національне агентство з питань запобігання корупції. 2022. 75 с. URL : <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/Mehanizmy-nadannya-derzhavnoyu-gumanitarnoyidopomogy-v-umovah-voynenogo-stanu.pdf>
11. Огонь Ц., Голубка С. Державне регулювання гуманітарної допомоги: теорія і практика. *Actual problems of economics*. 2020. № 10 (232). URL : https://eco-science.net/wp-content/uploads/2022/02/10.20_topik_Ogon-S.G.-Golybka-S.M.102-116.pdf
12. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 05.07.2012 № 5073-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>
13. Про затвердження форм звітів про наявність і розподіл гуманітарної допомоги та Інструкції щодо їх заповнення : наказ Мінсоцполітики України від 31.07.2020 № 539. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1125-20#Text>
14. Про гуманітарну допомогу : Закон України від 22.10.1999 № 1192-XIV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text>
15. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги : Закон України від 24.03.2022 № 2155-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-20#Text>
16. Приполова Л. І., Корнієнко В. О. Організаційно-правові складові міжнародної гуманітарної допомоги в умовах дії воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 9. С. 48–51. URL : http://www.lsej.org.ua/9_2024/12.pdf
17. Шевчук А. В., Бондарук О. М. Кримінальна відповідальність за розкрадання гуманітарної допомоги. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. № 72 (2). URL : <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/10/32-1.pdf>

REFERENCES

1. Besedin, I. O. (2025). Humanitarna dopomoha: postanovka problem [Humanitarian aid: problem statement]. *Scientific Bulletin of Uzhgorod National University*. No. 86 (5). P. 218–222. URL : <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/01/35-4.pdf> [in Ukrainian].
2. Galiy, V. I. (2024). Intehratsiyni protsesy ta normatyvno-pravove rehulyuvannya postuplennya humanitarnoyi dopomohy u sferi natsional'noyi bezpeky ta oborony [Integration processes and regulatory and legal regulation of the receipt of humanitarian aid in the sphere of national security and defense]. *Economy and Society*. № 62. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/3989/3915> [in Ukrainian].
3. Some issues of passing and accounting for humanitarian aid under martial law: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated September 5, 2023 No. 953. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/953-2023-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
4. Some issues of passing humanitarian aid across the customs border of Ukraine under martial law: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 1, 2022 No. 174. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174-2022-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

5. Criminal Code of Ukraine dated 05.04.2001 No. 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3500> [in Ukrainian].
6. Kotovshchikov, R. A. (2023). Peredumovy kryminalizatsiyi nezakonnoho vykorystannya z metoyu otrymannya prybutku humanitarnoyi dopomohy, blahodiynykh pozhertv abo bezoplatnoyi dopomohy [Prerequisites for the criminalization of illegal use for profit of humanitarian aid, charitable donations or free assistance]. *Legal Scientific Electronic Journal*. 4. 498–500. URL : http://www.lsej.org.ua/4_2023/120.pdf [in Ukrainian].
7. Marin, O. K. (2022) Problemy kryminal'no-pravovoyi otsinky nezakonnoho vykorystannya humanitarnoyi dopomohy za KK Ukrayiny [Problems of criminal-legal assessment of illegal use of humanitarian aid under the Criminal Code of Ukraine]. *Legal Scientific Electronic Journal*. 6. URL : http://www.lsej.org.ua/6_2022/74.pdf [in Ukrainian].
8. Muravska, N. (2022). Yak pokaraty tykh, khto vykorystovuye humanitarnu dopomogu ta blahodiyni pozhertvy ne za pryznachennyam [How to punish those who use humanitarian aid and charitable donations for purposes other than their intended purpose]. *Yurydychna Gazeta online*. 4. URL : <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/yak-pokarati-tih-hto-vikoristovue-gumanitarnu-dopomogu-ta-blagodiyni-pozhertvi-ne-za-pryznachennyam.html> [in Ukrainian].
9. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights of dated December, 16, 1966. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text [in Ukrainian].
10. Mechanism for providing state humanitarian assistance in martial law: analytical report. National Agency for the Prevention of Corruption. 2022. 75. URL : <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/Mehanizmy-nadannya-derzhavnoyu-gumanitarnoyidopomogy-v-umovah-voyennogo-stanu.pdf> [in Ukrainian].
11. Ogon, Ts., Golubka, S. (2020). Derzhavne rehulyuvannya humanitarnoyi dopomohy: teoriya i praktyka [State regulation of humanitarian aid: theory and practice]. *Actual problems of economics*. 10 (232). URL : https://eco-science.net/wp-content/uploads/2022/02/10.20_topik_Ogon-S.G.-Golybka-S.M.102-116.pdf [in Ukrainian].
12. On charitable activities and charitable organizations : Law of Ukraine dated July, 5, 2012 No. 5073-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text> [in Ukrainian].
13. On approval of forms of reports on the availability and distribution of humanitarian aid and Instructions for filling themout : Order of the Ministry of Social Policy of Ukraine dated July, 07, 2020. No. 539. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1125-20#Text> [in Ukrainian].
14. On Humanitarian Aid : Law of Ukraine No. 1192-XIV dated of October 22, 1999. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text> [in Ukrainian].
15. On Amendments to the Criminal Code of Ukraine Regarding Liability for Illegal Use of Humanitarian Aid : Law of Ukraine dated of March 24, 2022. No. 2155-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-20#Text> [in Ukrainian].
16. Prypolova, L. I., Kornienko, V. O. (2024). Orhanizatsiyno-pravovi skladoovi mizhnarodnoyi humanitarnoyi dopomohy v umovakh diyi voyennoho stanu [Organizational and legal components of international humanitarian aid under martial law]. *Legal Scientific Electronic Journal*. No. 9, 48–51. URL : http://www.lsej.org.ua/9_2024/12.pdf [in Ukrainian].
17. Shevchuk, A. V., Bondaruk, O. M. (2022). Kryminal'na vidpovidal'nist' za rozkradannya humanitarnoyi dopomohy [Criminal liability for the theft of humanitarian aid]. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*. No. 72 (2). URL : <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/10/32-1.pdf> [in Ukrainian].

T. I. Buchma. HISTORICAL AND LEGAL ASPECTS OF THE FORMATION OF LEGISLATION ON LIABILITY FOR THE ILLEGAL USE OF HUMANITARIAN AID IN UKRAINE

The article examines the historical and legal aspects of the form of Ukrainian legislation in the field of liability for the illegal use of humanitarian aid. The relevance of the topic is due to both the growth in the volume of humanitarian aid in the context of armed aggression against Ukraine and the need to ensure an appropriate legal mechanism for its control, distribution and protection from

possible abuse. The focus is on the historical development of Ukrainian legislation in the selected area, starting from the first years of independence, in particular, the norms of the Criminal and Administrative Codes, relevant regulatory legal acts, as well as international legal obligations of Ukraine are analyzed.

The author considers examples of abuses of humanitarian aid in different periods of modern history, analyzes the practice of holding officials and volunteers accountable, and also identifies gaps in the legislation that contribute to evasion of punishment. Special attention is paid to legal regulation in conditions of martial law, when humanitarian aid becomes the object not only of internal distribution, but also of international monitoring.

The author substantiates the need for further improvement of the regulatory framework in order to increase the effectiveness of control over the use of humanitarian aid, prevent corruption risks and ensure fairness in the justice system. The work also raises the issue of international legal cooperation of Ukraine in the field of control over humanitarian aid, including obligations to international partners and donors. A number of changes to the current legislation are proposed, which are based on the harmonization of domestic legislation and international regulatory legal acts in the field of protection against the illegal use of humanitarian aid. It is summarized that the study of historical and legal aspects of legislation in the field of protection of humanitarian aid allows not only to assess the effectiveness of the legal system, but also to formulate practical proposals for its improvement, which is of great importance in war conditions.

Keywords: humanitarian aid, historical and legal analysis, legislation of Ukraine, criminal liability, administrative liability, martial law, international law.